

**DUAL TA’LIM MUHITIDA BO’LAJAK O’QITUVCHILARNI INKLYUZIV
FAOLIYATGA TAYYORLASHDA RAQAMLI PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARNING METODIK IMKONIYATLARI**

Oybekova Shukrona Oybek qizi

PhD izlanuvchisi

Telefon: +998950848918

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23727125>

Annotatsiya. Maqolada dual ta’lim muhitida bo’lajak o’qituvchilarni inklyuziv ta’lim faoliyatiga tayyorlash jarayoniga raqamli pedagogik texnologiyalarni integratsiyalashning nazariy-metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Inklyuziv ta’limning universal dizayni, raqamli keyslar, elektron portfolio, virtual pedagogik vaziyatlar va refleksiv baholash vositalarining nazariy bilim bilan amaliy faoliyat o’rtasidagi bog’liqlikni ta’minlashdagi o’rni yoritiladi. «Inklyuziv ta’lim. Gospital pedagogika» fani misolida nazariy, amaliy va refleksiv bosqichlarni birlashtiruvchi metodik tashkil etish sxemasi taklif etiladi. Taklif etilgan sxema eksperimental tasdiqlangan natija emas, balki keyingi empirik tekshiruv uchun konseptual asosdir.

Kalit so’zlar: dual ta’lim, inklyuziv ta’lim, gospital pedagogika, bo’lajak o’qituvchi, raqamli pedagogik texnologiya, inklyuziv kompetensiya, universal dizayn, elektron portfolio, pedagogik refleksiya.

Аннотация. В статье анализируются теоретико-методические возможности интеграции цифровых педагогических технологий в подготовку будущих учителей к инклюзивной образовательной деятельности в условиях дуального обучения. Рассматриваются универсальный дизайн обучения, цифровые кейсы, электронное портфолио, моделирование педагогических ситуаций и рефлексивное оценивание как средства связи теоретических знаний с практической деятельностью. На примере дисциплины «Инклюзивное образование. Госпитальная педагогика» предлагается концептуальная схема, объединяющая теоретический, практический и рефлексивный этапы. Ее эффективность требует дальнейшей эмпирической проверки.

Ключевые слова: дуальное обучение, инклюзивное образование, гospitalная педагогика, будущие учителя, цифровые педагогические технологии, инклюзивная компетентность, универсальный дизайн обучения, электронное портфолио, педагогическая рефлексия.

Abstract. This article examines the theoretical and methodological potential of integrating digital pedagogical technologies into the preparation of prospective teachers for inclusive educational practice in a dual learning environment. It discusses Universal Design for Learning, digital case studies, electronic portfolios, simulated teaching situations, and reflective assessment as tools for connecting university-based learning with professional practice. Drawing on the course “Inclusive Education. Hospital Pedagogy”, a conceptual sequence integrating theoretical, practical, and reflective stages is proposed. The proposed framework has not yet been empirically validated and requires subsequent evaluation.

Keywords: *dual education, inclusive education, hospital pedagogy, prospective teachers, digital pedagogical technologies, inclusive competence, Universal Design for Learning, electronic portfolio, pedagogical reflection.*

KIRISH

Zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlash tizimida inklyuziv ta’limning rivojlanishi o’qituvchidan turli ehtiyojlarga ega ta’lim oluvchilar bilan ishlash, o’quv materialini moslashtirish, qulay muloqot shakllarini tanlash va o’z faoliyatini tahlil qilishni talab etadi. Bu vazifalarni faqat auditoriyadagi nazariy mashg’ulotlar bilan to’liq hal etish qiyin. Shu sababli oliy ta’limda nazariya va pedagogik amaliyot o’rtasidagi uzviy bog’liqlikni kuchaytirish muhim ilmiy-metodik masala hisoblanadi.

O’zbekiston Respublikasining «Ta’lim to’g’risida»gi Qonuni 17-moddasida dual ta’lim, 20-moddasida inklyuziv ta’lim huquqiy jihatdan belgilangan [1]. Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 16-yanvardagi 14-son qarori oliy ta’limda dual ta’limni tashkil etishning normativ asoslarini rivojlantirdi [2]. Mazkur hujjatlar bo’lajak o’qituvchilarni tayyorlashning tashkiliy imkoniyatlarini ko’rsatadi, biroq inklyuziv kompetensiyalarni aynan qanday raqamli-metodik vositalar bilan rivojlantirish masalasi alohida pedagogik loyihalashni talab qiladi.

Maqolaning maqsadi — dual ta’lim muhitida bo’lajak o’qituvchilarni inklyuziv faoliyatga tayyorlashda raqamli pedagogik texnologiyalarning funksiyalarini aniqlash va «Inklyuziv ta’lim. Gospital pedagogika» fani uchun nazariy-amaliy integratsiyaga asoslangan metodik sxemani taklif etishdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqola nazariy-tahliliy xarakterga ega. Unda normativ-huquqiy hujjatlarni mazmuniy tahlil qilish, xalqaro konseptual manbalarni qiyosiy o’rganish, pedagogik umumlashtirish va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Tahlil uchun dual ta’limning milliy huquqiy asoslari [1; 2], UNESCOning inklyuziv ta’limga oid yondashuvi [3], CAST tomonidan ishlab chiqilgan Universal Design for Learning tamoyillari [4] hamda P.Zh. Parmankulova va hammualliflarning dual ta’lim sharoitida inklyuziv tayyorgarlikka oid tadqiqoti [5] konseptual tayanch bo’lib xizmat qildi. Maqolada tajriba-sinov ma’lumotlari yoki statistik samaradorlik ko’rsatkichlari taqdim etilmaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

1. Raqamli pedagogik texnologiyalarning inklyuziv tayyorgarlikdagi vazifalari.

Raqamli pedagogik texnologiya o’z-o’zicha inklyuzivlikni ta’minlamaydi. Uning pedagogik qiymati ta’lim oluvchining ehtiyojini aniqlash, materialni turli shakllarda taqdim etish, individual topshiriqni loyihalash va o’zlashtirish natijasiga mos teskari aloqa berish imkoniyati bilan belgilanadi. UNESCOning inklyuziv ta’limga oid konseptual qarashlarida barcha o’quvchilar ishtiroki uchun ta’lim tizimidagi to’siqlarni kamaytirish zarurati ta’kidlanadi [3]. Shu ma’noda raqamli vosita to’siqni bartaraf etishga xizmat qilgandagina inklyuziv metodikaning tarkibiy qismiga aylanadi.

Universal Design for Learning (UDL) yondashuvi o’quvchilarni jalb etish, axborotni taqdim qilish hamda bilim va ko’nikmalarni ifodalashning turli imkoniyatlarini rejalashtirishni nazarda tutadi [4]. Bo’lajak o’qituvchilarni tayyorlashda bu yondashuvning raqamli ifodasi bir mavzuni matn, subtitrlı video, audio va vizual sxema shaklida taqdim etish; topshiriq natijasini esa

yozma, ogʻzaki yoki koʻrgazmali shaklda namoyish etishga imkon beradigan oʻquv vazifalarini loyihalashdir. Biroq har bir raqamli formatning qulayligi taʼlim oluvchining konkret ehtiyojiga koʻra baholanishi lozim.

2. Dual taʼlimda nazariy va amaliy faoliyatni raqamli vositalar orqali bogʻlash.

Dual taʼlimning metodik imkoniyati universitetda oʻrganilgan tushunchani amaliyot bazasidagi kasbiy vazifa bilan bogʻlashda namoyon boʻladi. P.Zh. Parmankulova va hammualiflar dual taʼlim sharoitida inklyuziv tayyorgarlikning pedagogik asoslarini oʻrgangan [5]. Mazkur yoʻnalishdan kelib chiqib, raqamli muhitda uch turdagi oʻzaro bogʻliq faoliyatni tashkil etish taklif qilinadi: birinchisi — nazariy tushunchalarni oʻzlashtirish; ikkinchisi — pedagogik vaziyatni kuzatish yoki modellashtirish; uchinchi — bajarilgan faoliyatni dalillar asosida refleksiv tahlil qilish.

Masalan, talaba universitetda individual taʼlim ehtiyojlari va oʻquv materialini moslashtirish tamoyillarini oʻrganadi. Keyingi bosqichda anonimlashtirilgan raqamli keys asosida oʻquvchining ehtiyojlarini tahlil qiladi, dars uchun ikki yoki uch muqobil didaktik yechim ishlab chiqadi. Amaliyot rahbari bilan bu yechimlarning qoʻllanish shartlarini muhokama qilib, elektron portfolioga reja, asoslantirish va refleksiv xulosani joylashtiradi. Shunday qilib, raqamli vosita nazariya bilan amaliyot orasida uzviy bogʻlanish va qayta aloqa mexanizmi vazifasini bajaradi.

3. «Inklyuziv taʼlim. Gospital pedagogika» faniga mos metodik sxema.

Fan mazmunining oʻziga xosligi shundaki, u umumiy inklyuziv pedagogik vazifalar bilan bir qatorda davolanish sharoitidagi bolalar taʼlimining uzluksizligi, individual jadval, psixologik qoʻllab-quvvatlash va mutaxassislararo hamkorlikni ham qamrab oladi. Shuning uchun gospital pedagogikaga oid amaliy topshiriqlarni ishlab chiqishda bolaning tibbiy holatiga oid maxfiy maʼlumotlardan ruxsatsiz foydalanmaslik, real klinik qarorlarni pedagogik vazifa bilan almashtirmaslik va tibbiyot xodimlari vakolatlarini aniq chegaralash zarur.

Quyidagi toʻrt bosqichli sxema muallifning nazariy-metodik taklifi hisoblanadi: (1) diagnostik-motivatsion bosqichda talabaning dastlabki bilimlari va inklyuziv qarashlari aniqlanadi; (2) nazariy-loyihalash bosqichida UDL tamoyillari asosida raqamli didaktik material va keyslar yaratiladi; (3) amaliy-integratsion bosqichda ishlab chiqilgan yechimlar amaliyot bazasida mentor nazoratida tahlil qilinadi yoki tegishli ruxsatlar mavjud boʻlmaganda simulyatsiya qilinadi; (4) refleksiv-baholash bosqichida elektron portfolio va mezonli rubrika asosida rivojlanish dinamikasi baholanadi.

Mazkur sxemaning markazida oʻquv vazifasining yagona mantiqiy zanjiri turadi: «nazariy tushuncha — pedagogik vaziyat — moslashtirilgan yechim — amaliy tahlil — refleksiya». Uning natijasida faqat raqamli savodxonlik emas, balki inklyuziv pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish koʻzda tutiladi. Bu — kutilayotgan natija boʻlib, empirik isbotlangan taʼsir sifatida talqin etilmaydi.

4. Baholash mezonlari va amaliy joriy etish shartlari.

Taklif etilayotgan metodikani kelgusida tekshirish uchun toʻrtta mezon ajratish mumkin: kognitiv mezon — inklyuziv taʼlim va gospital pedagogikaga oid bilimlarni tushuntirish; loyihalash-amaliy mezon — moslashtirilgan dars materiali va keys yechimini ishlab chiqish; kommunikativ-etik mezon — oʻquvchi, oila va mutaxassislar bilan hamkorlik hamda maxfiylik talablariga rioya qilish; refleksiv mezon — oʻz pedagogik qarorining afzalliklari va cheklovlarini

dalillar asosida tahlil qilish. Har bir mezon uchun kuzatiladigan indikatorlar va darajaviy rubrikalar ishlab chiqilishi zarur.

Metodikani joriy etishda uchta xavf hisobga olinishi kerak. Birinchisi, raqamli tengsizlik: internet, qurilma yoki moslashtirilgan formatga kirish imkoniyati turlicha bo‘lishi mumkin. Ikkinchisi, shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligi: pedagogik keyslar va elektron portfolioda bolaga oid identifikatsiyalovchi ma’lumotlar himoyalaniishi lozim. Uchinchisi, formal integratsiya: elektron topshiriqlar mavjudligi nazariya va amaliyotning mazmunan birlashganini avtomatik ravishda anglatmaydi. Shuning uchun har bir topshiriq aniq kompetensiya, amaliy vazifa va baholash mezoni bilan bog‘lanishi kerak.

Amaliy tavsiyalar sifatida fan sillabusidagi mavzularni amaliyot bazasidagi vazifalar bilan moslashtirish xaritasini tuzish; har bir mavzu uchun kamida bitta anonimlashtirilgan raqamli keys ishlab chiqish; mentor va universitet o‘qituvchisi uchun yagona baholash rubrikasini joriy etish; talabalar portfoliolarida «muammo — tanlangan yechim — asos — refleksiya» ketma-ketligini qo‘llash; gospital pedagogika topshiriqlarini esa ruxsat etilgan kuzatuv yoki modellashtirish shakllarida tashkil etish tavsiya qilinadi.

XULOSA

Nazariy tahlil dual ta’lim muhitida raqamli pedagogik texnologiyalardan foydalanishning asosiy metodik imkoniyati ularning texnik yangiligida emas, balki nazariy bilim, amaliy pedagogik qaror va refleksiv baholash o‘rtasidagi bog‘liqlikni ta’minlashida ekanini ko‘rsatadi. Inklyuziv ta’limga tayyorlashda raqamli keys, universal dizayn tamoyillari, elektron portfolio va modellashtirilgan vaziyatlardan foydalanish talabalarning individual ehtiyojlarga mos pedagogik yechimlarni asoslashiga xizmat qilishi mumkin.

«Inklyuziv ta’lim. Gospital pedagogika» fani uchun taklif etilgan to‘rt bosqichli metodik sxema bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv faoliyatga tayyorlashning nazariy-amaliy va refleksiv jihatlarini yaxlit tashkil etishga qaratilgan. Uning ilmiy ahamiyati raqamli vositalarni mustaqil maqsad emas, balki inklyuziv kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi didaktik mexanizm sifatida talqin etishidir. Taklifning samaradorligini aniqlash uchun keyingi tadqiqotlarda aniq indikatorlar, tajriba va taqqoslash guruhlarida hamda empirik baholash tartibi ishlab chiqilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son. 17-, 20-moddalar. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-5013007>
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Oliy ta’lim tizimida dual ta’limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 14-son qarori. 2025-yil 16-yanvar. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-7332601>
3. UNESCO. Policy Guidelines on Inclusion in Education. Paris: UNESCO, 2009. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000177849>
4. CAST. Universal Design for Learning Guidelines, Version 3.0. 2024. URL: <https://udlguidelines.cast.org/>
5. Parmankulova P.Zh., Zholdasbekova S.A., Nurzhanbayeva Zh.O. et al. Dual education conditions for pedagogical bases of specialists inclusive training. Cypriot Journal of Educational Sciences. 2022. Vol. 17, No. 3. P. 765–771. DOI: <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i3.6937>

6. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education — All Means All. Paris: UNESCO, 2020. URL: <https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/2020-inclusion-and-education-all-means-all>